

ЖІНКА-ПОКРИТКА ЯК ПРОЯВ ДЕВІАЦІЇ У ТРАДИЦІЙНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ КУЛЬТУРІ

Анотація. У статті розглянуто особливості правового статусу матерів-одиначок (покриток) крізь призму традиційного українського світогляду. Висвітлено ставлення до покритки та її дитини з боку тогочасного суспільства. Охарактеризовано основні методи покарання покриток за вчинену ними аморальну поведінку.

Ключові слова: покритка, аморальна поведінка, позашлюбна дитина.

Abstract. The article deals with the peculiarities of the legal status of single mothers (pokrytkas) of the traditional Ukrainian worldview. Illuminated attitude to pokrytkas and her baby from the side of contemporary society. Described of basical methods punishment pokrytkas for their immoral behavior.

Keywords: single mothers (pokrytkas), immorality, illegitimate child.

Проблематика девіантної поведінки не набула широкого вивчення в сучасній історичній науці. Водночас вивчення суспільних уявлень про аморальну поведінку є цікавою і разом важливою темою, що дає можливість відтворити повну картину суспільного світогляду того чи іншого періоду. Важливим є те, що девіантна поведінка є досить відносною категорією, і те, що для традиційного суспільства вважалося не припустимим, аморальним, для сучасного суспільного виміру є цілком звичним явищем, що не викликає суспільного осуду. Одним із таких проявів жіночої девіантної поведінки у традиційній українській культурі вважалося народження позашлюбних дітей. Доля такої жінки та її дитина підлягали суспільному осуду та була вкрай складною.

Загалом історії українського жіноцтва в історіографії приділялося багато уваги. Цій проблематиці присвячені дослідження сучасних вчених О. Кісь, І. Ігнатенко, М. Маєрчик, В. Жайворонка.

Метою цієї наукової розвідки є аналіз одного із проявів девіантної поведінки в традиційному суспільному уявленні, а саме матерів одиначок, яких у тогочасній традиції називали «покритками»; вивчення ставлення до них та їхніх позашлюбних дітей у тогочасному суспільстві, визначення долі матері-одиначки після народження дитини.

У традиційному українському світогляді існував певний сценарій життя, який умовно можна поділити на періоди, пов'язані з народженням, одруженням, народженням та вихованням дітей, смертю. Кожному з етапів були властиві загально визнані сценарії поведінки, ритуали переходу до нового етапу. Для людей, які не дотримувалися цього сценарію, не було місця в суспільстві, їхня поведінка вважалася аморальною та підлягала осуду. До категорії таких суспільних вигнанців у традиційній українській уяві належали дівчата, що утратили цноту до шлюбу, народили позашлюбних дітей. Їх називали покритками [1, 28]. Це стара народна назва дівчини, що втратила незайманість, народила позашлюбну дитину; у старому селі таку дівчину могли називати ще «стригою». Ця назва була пов'язана з тим, що як покарання дівчині могли публічно обстригти волосся [2].

Сама назва «покритка» пов'язана з обрядом покривання на весіллі голови дівчини хусткою. Голову покривала вона сама або старші жінки. Сам обряд покривання голови пов'язаний зі зміною стану – переходом від дівочтва до жіноцтва. Жінка, на відміну від дівчини, вже не мала права ходити з непокритою головою. Після того, як відбулося покривання голови, жінка уже не мала права ходити на вечорниці, носити яскраві червоні стрічки та одягатися так, як дівчина [1, 28].

У разі з дівчатами, які втратили цноту до шлюбу або завагітніли, обряд покривання проводився без весілля. Покривання зазвичай відбувалося двома–трьома поважними жінками похилого віку, які приходили в дім до такої особи. Вони оголошували їй вину, а потім «скривали» її, як заміжню жінку. Покритка просила прощення у присутніх та кланялась на чотири сторони.

Давні звичаєві структури мали чіткий регламент контролю, який здійснювала громада; її рішення не підлягало оскарженню, а тим паче невиконанню. Такою усталеністю традицій можна пояснити випадки, коли винувата у втраті дівочої цноти самостійно здійснювала над собою обряд.

Покритка в соціумі була ізольованою та небажаною особою. Подальше її життя було сповнене принижень та затавроване людським осудом: хлопці вимазували ворота дьогтем, могли силоміць зрізати косу – ознаку дівочої гордості. Батьків дівчини висміювали. Це часом змушувало їх відмовлятися від власної дочки.

Молодіжна громада, яка засуджувала «блуд» та викривала аморальну поведінку своїх членів, могла влаштувати «весілля», тобто його імітацію, дівчині, запідозреній у нестатечній поведінці. У її присутності співали сороміцькі пісні, робили з коров'яку весільне «гільце», яке обвішували ганчір'ям. Інколи брали попід руки матір і доньку і вели їх селом, примушуючи бити поклони на кожному кроці, у їхньому дворі влаштовували танці з музикою, хату обкидали нечистотами, розбивали піч [5, 123].

Покритка вилучалася з громади, а подекуди таку жінку жорстоко карали, прив'язавши її до стовпа або закидавши камінням. Коли ж позашлюбну дитину охрещували, то покритка повинна була стояти протягом всієї служби на колінах на певній відстані від церкви [1, 28].

Ставлення до покритки в українському селі диктувалося моральними нормами патріархально-сімейного устрою. Особливо ж негативно сприймалося народження позашлюбної дитини, оскільки неслава падала не лише на дівчину, її матір та родину, а й на усе село. Вважалося, що за цей гріх його мешканці будуть покарані неврожаєм або мором. Отже, село намагалося позбутися дівчини та її дитини.

Водночас народна соціонормативна культура, крім накладання санкцій на покритку та зведення стилю її взаємин із громадою до уникання, все-таки давала їй шанс стати суспільно повноправною жінкою. Шляхом до такого виправдання міг стати шлюб, переважно з вдівцем, який вже мав дітей. Шанси на вдалий шлюб зростали, якщо покритка була із заможної родини й могла розраховувати на посаг у вигляді землі, худоби тощо.

Ставлення у народі до незаконнонароджених дітей було досить неоднозначним. З одного боку у традиційній культурі вважали, що з них

виходять погані люди. Такі діти зазнавали суспільного цькування, висміювання. Але разом з тим у науковій літературі з проблеми описано кардинально протилежне ставлення до позашлюбних дітей. Воно полягало у тому, що таким дітям, навпаки, передбачували щасливе життя. Нібито тими висміюваннями та знущаннями, що вони зазнавали, ці діти заслуговували на щастя та удачу. З огляду на останнє, охоче йшли в куми до покритки, зокрема навіть заможні люди, маючи сподівання, що частина щасливої долі байстрюки-позашлюбної дитини може перейти до хрещених батьків, яким добре вестиметься у господарстві [3, 5].

Отже, інтимні стосунки, вагітність до шлюбу в традиційному українському суспільстві вважалися аморальною поведінкою та підлягали суспільному осуду, особливим практикам суспільного покарання, що були пов'язані з обрядом покривання голови, зрізанням коси, проведенням імітації весілля. Із часом ставлення до такої жінки та народжених нею дітей дещо покращується. Пояснення цьому варто шукати в модернізаційних процесах.

Джерела та література

1. Кругляк М. Е., Миронюк М. А. Ставлення до матері-одиначки та підкинутих дітей у суспільстві Наддніпрянської України XIX – початку XX століть. *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. Політологія. Соціологія. Право. 2018. № 3. С. 27–31. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKPI_soc_2018_3_5
2. Ставлення до проявів сексуальності в Україні XVII–XVIII століть. URL: <https://genderindetail.org.ua/season-topic/seksualnist/stavlennya-do-proyaviv-sexualnosti-v-ukraini-xvii-xviii-stolit-134310.html> (дата звернення: 09.04.2020).
3. Нахлік Є. Шевченкова покритка: життєва основа, літературна інтертекстуальність, сюжетні варіації, семантика й еволюція образу. *Педагогічна думка*. 2014. № 1. С. 5–17.
4. Блохин Д. Романтичне возвеличення жінки в українській і західноєвропейській літературі. Паралелі: Т. Шевченко і західноєвропейські письменники. *Українознавчий альманах*. 2011. № 6. С. 50–59.
5. Малютіна І. Громадські санкції і покарання покритки. *Матеріали до української етнології*. 2007. № 6. С. 123–127.

Соболь Юлія

ВІННИЦЯ ДОБИ МОДЕРНУ: АРХІТЕКТУРА ТА МІСТОБУДУВАННЯ

Анотація. У статті описані передумови виникнення нового стилю модерн на території Вінниці, містобудування кінця XIX – початку XX ст. Розглядаються найвизначніші побудови архітектора Григорія Артинова на початку XX ст.

Ключові слова: класицизм, модерн, зодчество, побудова, забудова.

Abstract. The article describes the prerequisites for the emergence of a new style of Art Nouveau in the territory of Vinnitsa, as well as describes the urban development of the late XIX – early XX centuries. The most prominent constructions of the architect Artinov at the beginning of XX century are torn.

Keywords: classicism, modernism, architecture, construction, development.

Наприкінці XVIII ст. домінуючим архітектурним стилем був класицизм. У цей час у Вінниці було лише 5 кам'яних будинків, а разом з дерев'яними – 839. З початку XIX ст. нове місто поступово забудовується,